

Eric Partridge

Szlang*

A *szlang* szó maga is szlang eredetű; egybevehető a következőkkel: *sling* (vö. *to sling off at* 'kigúnyol, nevetségessé tesz') és olyan norvég kifejezésekkel, mint *slenja-ord* 'szlengszó', *slenja-namm* 'gúnynév' és *slenja-kjeften* 'ócsárol, becsmérel'.

Nem könnyű meghatározni, hogy mi a szlang. A fesztelen társalgási nyelvi kifejezésmód alatt, de a tolvajnyelv (az alvilág nyelve) felett foglal helyet. CARL SANDBURG meghatározása jól fejezi ki a szlang szellemét, de eltúlozza az eredményeit: „olyan nyelv, amely feltűri az ingujját, beleköp a tenyerébe, és munkához lát”. A standard amerikai vagy standard brit angol jó részére is áll az, amit SANDBURG mond. Az „Oxford English Dictionary” jó meghatározást ad: „rendkívül fesztelen, a standard művelt beszéd szintje alattinak tartott, új szavakból vagy sajátos jelentésben használt, közkeletű szavakból álló nyelv”. Jobb meghatározást ad a „Webster’s Third New International Dictionary”: „olyan nem standard szókincs, melynek szavai és kifejezései erősen informálisak, és elterjedésük általában nem kötődik területhez. Jellemző rá a szavak létrehozása, önkényes megváltoztatása, a rövidült alakok, a túlzó, mesterkéltnél vagy szellemes szóképek, a nyelvi lelemény, illetve a gyors népszerűség és a viszonylag korai mulandóság”.**

Fontos észben tartanunk, hogy a standard szlang mellett, amelyet a standard brit vagy standard amerikai angol beszélői használnak, létezik sokféle csoporthoz kötődő és foglalkozási szlang is, az utóbbi példái közé tartozik a játékosok és sportolók által, illetve nézőik által használt szlang. Két nagy nyelvész, HENRY BRADLEY (1845–1923) és GEORGE PHILIP KRAPP (1872–1934) azt mondták, hogy „a szlang leginkább olyan csoportokban fejlődik szabadon, amelyekben a csoportos tevékenység és érdek erőteljesen nyilvánul meg, míg olyan csoportok körében, amelyekben nincsen meg ez a fajta egységérzet (pl. a farmerek között) ritkán alakulnak ki szlengkifejezések”.

* PARTRIDGE, ERIC: Slang. In: *The Encyclopedia Americana*. Vol. 25. New York, 1980. 16–7.

** Az „Encyclopedia Americana” (és a „Webster’s New International Dictionary” Partridge idézte) korábbi kiadásának megfogalmazásában: „olyan nyelv, amely bizonyos széles körben használt, de kérészerűen kifejezéseket ölel fel (különösen újonnan alkotott vagy elvonással létrehozott, sajátos jelentésben használt szavakat, illetve kifejezéseket, rendszerint metaforákat vagy hasonlatokat), amelyek jelentése mesterkéltnél, furcsa vagy groteszk, illetve szeszélyes vagy szertelen humor vagy hóbortot mutat” (New York, 1966. XXV, 81). (A szerk.)

A szleng használatának és keletkezésének okai. De hát milyen okai is vannak a szleng létrejöttének? Miért használjuk? Ez a két kérdés csupán része az igazi nagy kérdésnek, amelyet lehetetlen tökéletesen vagy akár csak meggyőzően megválaszolni. Mint oly sok más emberi viselkedés esetében, a tevékenység mozgatórugója itt is homályos, az indítékok gyakran különfélék. Mindazonáltal a következő okok — külön-külön vagy két-három közülük együttesen — talán megmagyarázzák a szleng használatának legtöbb esetét:

A kedély túláradásaként és a pusztán életöröm avagy a pillanatnyi lelkesülés okán: „csak úgy poénból”, játékosan vagy tréfából.

A szellemesség, elmésség és humor tudatos gyakorlásaként, illetve teljesen vagy főként ezek spontán kifejeződéseként.

Megmutatni és talán bizonyítani, hogy „mások” vagyunk; újszerűnek lenni.

Szemléletesnek lenni, pozitívan és kreatívan, illetve negatívan — a színtelenség elkerülésére irányuló természetes vágy által hajtva.

A figyelmet lekötni, sőt mehökkentő vagy megdöbbentő hatást elérni.

Megszabadulni a sablonoktól — olyan törekvés ez, amely rendszerint a létező szavakkal és kifejezésekkel szembeni türelmetlenségből fakad.

Tömörnek, velősnek és összefogottnak lenni.

Gazdagítani a nyelvet. Ez a fajta szándékolt eredetiség csak a tanult emberek között dívik; kivételnek számítanak azok a tanulatlan személyek, akik a londoni East End nyelvjárását, a cockneyt használják. Az ilyesmi inkább irodalmi vagy legalábbis műveltségi jellegű, mint spontán.

Konkrétummal tölteni fel az elvontat, valóságossággal és földközelséggel az idealisztikus, megfoghatósággal és közelséggel a távolit. (Míg a műveletlenek és tanulatlanok körében az ilyen szellemi tevékenység rendszerint tudatalatti, addig a művelt és tanult embereknél ez általában előre megfontolt.)

Enyhíteni vagy éppenséggel egyértelművé tenni valaminek a visszautasítását vagy (ritkábban) formális megtagadását.

Csökkenteni vagy inkább eloszlatni egy társalgás, értekezlet, esszé vagy cikk ünneplenségét vagy fellengzősségét.

Enyhíteni a halál vagy az örület rideg tényét, tompítani tragikumát, elkendőzni a hátlátlanság és árulás csúfságát, s ezáltal lehetővé tenni a beszélőnek és hallgatóságának a fájdalom elviselését és a további normális életvitelt.

Szórakoztatni és mulattatni a magas közönséget, illetve leereszkedni szóban vagy írásban azokhoz, akiket alacsonyabb rangú közönségnek tartunk, vagy egyszerűen csak az egyenrangú közönséghez szólni vagy írni.

Megkönnyíteni a társadalmi kommunikációt (ezt az indítékot nem szabad összekeverni, még kevésbé egybemosni az előzővel).

Megteremtteni vagy ápolni valamely mély és tartós barátságot vagy közelséget.

Sugalmazni vagy esetleg bizonyítani, hogy egy bizonyos iskola vagy egyetem, szakma vagy foglalkozás, társadalmi osztály, művészeti, irodalmi vagy zenei csoport, kulturális közösség vagy réteg tagjai közé tartozunk vagy tartoztunk. (Ezt kapcsolatteremtés céljából is lehet tenni.)

Éppen ellenkezőleg: azt sugalmazni vagy esetleg bizonyítani, hogy valaki más nem tartozik valahova.

Elkerülni, hogy társaink vagy a kívülállók megértsék, amit mondunk. (Gyerekek, szerelmesek, bűnözők, majdnem-bűnözők és börtönbe zárt ártatlanok a fő letéteményesei a titkosság céljával használt szlengnek. Amikor egy ilyen sajátos nyelvet alvilági személyek használnak, akkor a neve *tolvajnyelv*.)

Jellemzők. A szlang ezen okai és indítékai vajmi kevés fényt vetnek a szlang ismérveire. Az a tény, hogy rendkívül nehéz a szlenget jellemezni, nem szolgálhat kifogásként arra nézve, hogy meg se próbáljuk ezt. Egy belga tudós, ALBERT CARNOY így ír a „La Science du Mot” [A szó tudománya] ,c. művében: „A szlang sajátos szókincsből áll, amelyben alapvető szerepe van a képzelőerőnek. Általában az újdonság, váratlanság és szellemesség erejével hat annak révén, hogy bizonyos szavakat szokatlan, sőt ismeretlen és pikáns jelentésben használ. Azok a folyamatok, amelyekkel ezt a célját eléri, általában megfelelnek a jelentésváltozást irányító folyamatoknak, különös tekintettel azokra, amelyek metaforikus, érzelmkifejező és hangulati elemeket hoznak létre. A szlengben azonban a tudatosság szerepe nagyobb: mindig tudatában vagyunk annak, ha valaki azon igyekszik, hogy a szokásostól eltérő módon, mulatságosan, kacifántosan vagy ironikusan beszéljen. A szlang a válasz arra a vállvonogatós és humorral teli lelkiállapotr, amelyben nem igazán vesszük komolyan azt, amiről beszélünk.”

FRANK K. SECHRIST mélyenszántóan írt erről a „The Psychology of Unconventional Language” [A nem konvencionális nyelv pszichológiája] c. munkájában. A szlang szavai és kifejezései, mint írja, képzettársításokban a szokásosnál gazdagabbak, mivel „friss tapasztalatokra, nem pedig halvány emlékképekre alapoznak”; „a szlang által teremtett érzelmi feszültség nagyobb, mint a szokásos és konvencionális nyelv esetében, és idővel a szellem meg is kíván szabadulni ettől”; számos értelemben „a szlang radikális. Csak a jelenre van gondja, levetkezi a gátlásait, és mit sem törődik a nyelv korlátaival.”; „ez a valóság nyelve, amint ezt a józan ész látja”; „realisztikus, naturalisztikus, romantikamentes”; „egyéni és bensőséges, egyben változékony és ideiglenes. De bármennyire is kiszámíthatatlan, szabálytalan és próteuszi legyen is, azok az impulzusok, amelyek áthatják, mégis állandóak.” SECHRIST nem sok figyelmet szentel annak, amit ő „játékimpulzus”-nak nevez (azaz amit mások „mulatságnak” vagy „jókedvnek” hívnak), és annak sem, hogy a legjobb fajta szlang átszivárog a fesztelen beszédstílusba, ennek nagy része pedig a standard beszédbe: nem mindig igaz, hogy a szlang triviális és kérészéletű. Vannak egyéb vonásai és ismérvei is, amelyek közül az alábbiak a legfontosabbak.

A szlang tősgyökeres valami — akár nemzeti, akár regionális legyen ez a tő és gyökér: akarva-akaratlanul, de mindig kifecsegi egy nép erényeit és hibáit. Ugyanakkor megmutathatja egy csoport előítéleteit, olykor eszményeit, vagy az egyén természetét, egyedi sajátosságait is. A legélesebb szellemesség és a legsugárzóbb humor hordozójává válhat, mert a szlang nem béklyózza le a spontaneitást. Ugyanakkor a szlang semmivel sem fordít kevesebb figyelmet valamely

gondolat tállalására, mint magára a gondolatra. A szleng inkább angolszász, mint latin (olasz, spanyol vagy francia) elemekre épít.

A művelt, a nagyon intelligens, illetve a körmönfont és rafinált emberek köreitől eltekintve a szleng általában inkább egyszerű és nyílt, mint bonyolult, finom és sugalmazó. Bár gyönyörködtető is, a sajátosat, furcsát és szertelent az általános érthetőség szintjére hozza. Inkább rövidít és egyszerűsít, mint kifejt és kidolgoz; inkább kihagyja a véletlenszerűt és mellékest, ahelyett, hogy részletesen vagy szószaporítóan leírná azt; metaforával, képszerű, szemléletes eszközökkel él (nem veszi el a dolgok színét), kivéve ha a szellem sziporkájaként vagy a humor folyamában, embereket és dolgokat foszt meg a túlzásoktól és a nagyozástól. Semmit nem vesz túl komolyan, de világosan, bár nagyon könnyedén erkölcsi és szellemi mércét rejt magában; inkább nemzetközi, mint a nemzetire korlátozott, és amikor a téma elkerülhetetlenül nemzeti, akkor azt humorosan és kifejezetten nyeglén kezeli; inkább kevesebbet mond, mintsem túlozna, illetve amikor mégis túloz, akkor egyszerre tudatos és mulatságos; inkább az emberi természetre utal, mint a Természetre, és mesterkéletlen megvetéssel kezeli mindazt, ami álszent, mesterkélty vagy hamis.

Röviden szólva: a szleng egyetemes, türelmes, emberi és emberséges, bár gyakran gúnyos és csípős is. Más szempontból nézve, a szleng inkább beszélt, mint írott nyelv (pontosabban szókincs), és rendszerint inkább a beszédből ered, mint a nyomtatott szövegből.

Vajon mindig megvoltak-e ezek a tulajdonságai? Amennyire tudjuk, igen, és nincs okunk azt hinni, hogy ennek másként kellene lenni. A régi görögök, a rómaiak, a középkor pallérozott elméi, a modern európaiak mind használtak szlenget, ezek példái megbizsergethetnék a kíváncsiak fantáziáját, de nem bizonyítanának semmit. Néhány általános tény viszont kiemelkedik az információk kusza tömegéből:

Minél elmésebb egy nemzet, annál kiterjedtebb szlenggel rendelkezik: gondoljunk csak a franciákra.

Minél humorosabb egy nemzet, annál kiterjedtebb szlenggel rendelkezik: gondoljunk csak az amerikaiakra, a britekre, illetve a németekre.

Minél nagyobb egy nemzet szókincse, annál kiterjedtebb szlenggel rendelkezik. A brit szlengszókincs kiterjedtebb, mint a francia, bármennyire is gazdag a francia szókincs.

Minél csiszoltabb, kulturáltabb és kifinomultabb egy nemzet, annál inkább szokott szlenget használni, mármint kifinomult szlenget: gondoljunk csak a franciára.

Minél függetlenebbek azok az egyének, amelyekből egy nemzet áll, annál kiterjedtebb és eredetibb a szleng szókincse: gondoljunk csak az amerikai szlengre.

Minél sajátosabb alkattal rendelkezik egy nép, annál eredetibb a szlengje: gondoljunk csak az amerikai, a brit, a francia és az olasz szlengre.

Ahogy az emberiség egyre civilizáltabb lett, egyre humánusabb lett a szlengje, és bár az érzéketlenség még mindig sajnálatosan gyakori, mennyiségileg és minőségileg egyaránt visszaszorulóban van.

Ahogy az életünk külsőségeibe egyre inkább betört a tudomány és technika, a szleng — akárhol is létezzon — egyre inkább utal a tudomány és technika dolgaira. Ugyanakkor tudatosan vagy tudattalanul tiltakozik ellenük, és száraz, olykor gúnyos, humoros formában lázad a technika vívmányainak önkényuralma ellen.

Ahogy az újságok, magazinok és könyvek megsokszorozták és kiszélesítették a befolyásuk övezetét, és valójában példátlanul erősek lettek, úgy a szleng is egyre inkább alapozott az újságok híreinek, állásfoglalásainak és képregényeinek nyelvére.

A hangosfilm, a rádió és a televízió megjelenése elősegítette és megnövelte bizonyos országok szlengjének terjedését, ami azzal járt, hogy a szleng bizonyos típusai kezdenek nemzetközivé válni, úgy valahogy, amint a tudomány és politika nyelve (tágabb értelemben véve) egyre nemzetközibb.

A brit és különösen az angol szleng történetét — szinte adekvát módon — már megírták; az amerikai szleng története egyre fokozódó érdeklődés és kutatások tárgya lett a 20. század folyamán. Általában azt lehet mondani, hogy az amerikai szleng lényegében ugyanazt az utat követte, mint a francia és a német, a spanyol és az olasz, illetve az angol, a kanadai és az ausztrál szleng.

Mindazonáltal az amerikai szlengnek van néhány sajátos vonása, amely bizonyos egyedi adottságokból eredeztethető: (1) az Egyesült Államok hatalmas területén eleve több lehetőség van regionális szleng kialakulására, mint bármely más országban; (2) azok a bevándorlók, akik végül egy rendkívül sajátos és önálló nemzetté forrtak össze, jóval több nem angol (brit vagy amerikai) szóval, kifejezéssel és különösen mondattani szerkezettel gazdagították az amerikai szlenget, mint amennyit az angol vagy akár a francia, a német, az olasz vagy a spanyol szleng esetében találunk; (3) gyorsabban változik, amely vonását az előbbi tények magyarázzák; és (4) sokkal mélyebb és közvetlenebb a kapcsolata a tolvajnyelvvvel, mint bármely más nemzeti szlengnek.

Tolvajnyelv. A tolvajnyelv, a cant tulajdonképpen nem is szleng, hanem egy igen sajátos nyelvváltozat, amely részben foglalkozási, részben társadalmi jellegű, de mindenekelőtt a védelem vagy önvédelem célját szolgálja, azaz titkos. A tolvajnyelv jóval durvább, valóságosabb, földhözragadtabb, kevésbé humoros, bár nem kevésbé elmés, homályosabb eredetű, noha alkalmazását tekintve közvetlenebb, mint a szleng valaha is volt kb. 1700 óta. A francia, a német, az olasz és a spanyol tolvajnyelv, úgy tűnik, egy évszázaddal megelőzi a britet, a brit pedig vagy két évszázaddal az amerikaiat. Körülbelül 1870-ig az amerikai tolvajnyelv legtöbb szava és kifejezése, egyben a domináns jellegzetességei is brit, elsősorban angol eredetűek voltak. Úgy 1918–19 óta a brit tolvajnyelv szókincsének nagy (bár nem túlnyomó) része és egy-két jellegzetessége az amerikai tolvajnyelvből ered. Akár brit, akár amerikai, a tolvajnyelv, akárcsak a szoros értelemben vett szleng, jelentősen hozzájárult a standard nyelv formálódásához az Egyesült Államokban és Angliában egyaránt. Ennek egy szembeszökő, újkeletű példája a *phony* (vagy *phoney*) 'hamis' szó.

Irodalom

- BERREY, LESTER V.–VAN DEN BARK, MELVIN (1942): *The American Thesaurus of Slang* [Az amerikai szleng gyűjteménye]. New York, T. Y. Crowell, 1947², 1953³.
- BURKE, WILLIAM J. (1939): *The Literature of Slang* [A szleng irodalma]. New York, New York Public Library; Detroit, Gale Research Co., 1965².
- CARNOY, ALBERT (1927): *La Science du mot* [A szó tudománya].
- CHESTERTON, GILBERT K. (1901): A Defense of Slang [A szleng védelme]. In: *The Defendant*. Wayfarer's Library. Reprint: New York, Books for Libraries Press, Freeport, 1972.
- FARMER, JOHN S.–HENLEY, W. E. (1890–1904): *Slang and its Analogues, Past and Present* [A szleng és ennek jelenkori és múltbeli megfelelői]. I–VII. London. Reprint: New York, Kraus, 1965 és New York, Arno Press, 1970.
- GROSE, FRANCIS (1785): *A Classical Dictionary of the Vulgar Tongue* [A vulgáris nyelv klasszikus szótára]. London, 1788, 1796. *Lexicon Balatronicum* címen 1811. PIERCE EGAN átdolgozásában: 1823. Kritikai kiadás: Szerk. ERIC PARTRIDGE. London, Routledge and Kegan Paul, 1931, 1977. Reprint: New York, Dorset Press, 1992.
- KRAPP, GEORGE P. (1925): *The English Language in America* [Az angol nyelv Amerikában]. New York, The Century Co.; New York, Ungar Pub. Co., 1960².
- MATHEWS, MITFORD M. (1951): *A Dictionary of Americanisms* [Az amerikanizmusok szótára]. I–II. Chicago, University of Chicago Press. 1956².
- MAURER, DAVID W. (1940): *The Big Con* [A nagy átverés]. New York, Bobbs Merrill Co., New York, Anchor Books, 1999².
- MENCKEN, H. L. (1963): American Slang [Az amerikai szleng]. In: *The American Language*. Szerk. RAVEN I. MACDAVID. JR.–DAVID W. MAURER. 4. kiadás. New York, Alfred Knopf. 555–89.
- PARTRIDGE, ERIC (1970a): *Slang Today and Yesterday* [A szleng ma és tegnap]. London, Routledge and Kegan Paul⁴.
- PARTRIDGE, ERIC (1970b): *A Dictionary of Slang and Unconventional English* [A szleng és a nem konvencionális angol nyelv szótára]. London, Macmillan⁷.
- PARTRIDGE, ERIC (1950): *A Dictionary of the Underworld. (British and American)* [Az alvilág szótára. (Brit és amerikai)]. London, Routledge and Kegan Paul.
- PARTRIDGE, ERIC–JOHN W. CLARK (1951): *British and American English Since 1900* [A brit és az amerikai angol 1900 óta]. London, A. Dakers; New York, Philosophical Library. Reprint: New York, Greenwood Press, 1968.
- ROSE, HOWARD N. (1934): *The Thesaurus of Slang* [A szleng gyűjteménye]. New York, Macmillan. Detroit, Gale Research Co. 1972.
- SCOTT, F.N. (1926): *American Slang* [Az amerikai szleng]. Tracts of the Society for Pure English 24.
- SECHRIST, FRANK K. (1913): The Psychology of Unconventional Language [A nem konvencionális nyelv pszichológiája]. *The Pedagogical Seminary*, 20/4: 413–459.
- SULLIVAN, J. M. (1908): *Criminal Slang. (A dictionary of the vernacular of the underworld)* [Bűnözői szleng. (Az alvilág alapnyelvének szótára)]. Chicago, Detective Pub. Co.

(Fordította Cseresnyési László)